

๓

รอยวัฒนธรรมอีสาน

Cultural Clue of a Community in Isan

จूरรัตน์ ทวยสม¹

Churirat Thuaisom

บทคัดย่อ

การสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์เรื่อง รอยวัฒนธรรมอีสาน ได้รับแรงบันดาลใจมาจากวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นชนบทอีสาน การทอเสื่อเป็นงานหัตถกรรมอย่างหนึ่งของครัวเรือนซึ่งถือว่าเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนอีสาน การสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาเทคนิควิธีการในการสร้างงานหัตถกรรมโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติในท้องถิ่น และสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสื่อผสมเพื่อสื่อความหมายถึงรอยแห่งวัฒนธรรมอีสาน โดยใช้เทคนิคการย้อมสี การถักทอ การผูก การสอดประสาน เป็นผลงานทัศนศิลป์จำนวน 5 ชิ้น

ผลจากการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์พบว่า การนำต้นกกซึ่งเป็นวัสดุจากธรรมชาติในท้องถิ่นมาตัดซอยออกเป็นเส้น ตากแห้ง ย้อมสี และถักทอให้เกิดความงามทางด้านทัศนศิลป์การสอดผสานกันอย่างหนาแน่นของเส้นกก มีการผูกมัดเป็นปม และการเว้นระยะห่างของเส้นแสดงออกถึงการสะสมความตึงมที่ถูกต้องถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และแสดงถึงความผูกพันของคนในท้องถิ่น ลักษณะของเส้นกก

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาทัศนศิลป์ หลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ที่เป็นเส้นตรงและเส้นโค้งเปรียบเสมือนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดถูกหล่อหลอมรวมกันเป็นสังคมเดียวกัน ส่วนสีโทนน้ำตาลแสดงออกถึงความรักและความอบอุ่นของคนในท้องถิ่น นอกจากนี้ การจัดองค์ประกอบในผลงานพบว่ารูปทรงและทัศนธาตุที่สื่อแสดงถึง ความดีงามของวิถีชีวิตคนในท้องถิ่น ด้วยวัสดุต้นกกมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาที่กำหนด สามารถถ่ายทอดความงามด้านทัศนศิลป์ที่ไม่เพียงเป็นการถ่ายทอดสาระความดีงามของวัฒนธรรมเท่านั้น แต่รอยวัฒนธรรมคือการถ่ายทอดความดีงามจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งปัจจุบันกำลังเลือนหายไป

โดยสรุป การสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์ชุดนี้ ได้ก่อให้เกิดข้อค้นพบใหม่ในผลงานด้านทัศนศิลป์ ประเภทจิตรกรรมสื่อผสม โดยนำวัสดุท้องถิ่น คือต้นกกมาสร้างสรรค์เป็นผลงานด้านศิลปะชั้นสูงที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตน สามารถสื่อให้ผู้ชมผลงานเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ และสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยทางวัฒนธรรมที่มีความผูกพัน ความประทับใจในความงามของวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งถือเป็นสิ่งมีคุณค่าทางจิตใจและประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นได้อีกด้วย

คำสำคัญ : วัฒนธรรม, ท้องถิ่น, จิตรกรรมสื่อผสม

ABSTRACT

This created thesis on ‘Cultural Clue of a Community in Isan’ was influenced by the way of life of a Isan community. As family handicraft, weaving reed mats was regarded as an intellectual heritage of Isan people. The aims of this thesis were to study techniques of creating handicraft using natural materials that grew in the rural areas and to create mixed media painting in order to display cultural clues in an Isan community. The techniques used were dyeing, weaving, tying, and inserting the reed threads making five visual arts.

The results of the study revealed that the reeds, a kind of a natural plant, grew in the rural area of Isan. They were carefully sliced in full length as threads. Before weaving into mats, the threads were left to expose to the sun and later dyed. The reed mats were considered to be fine visual arts. The dry reed threads were densely weaved together with both ends knotted. The space between threads represented the accumulation of goodness passing down from one generation to the next and close relations among people in the community. The straight and curved threads were comparatively similar to the people's way of life that had differences among themselves, yet they were melted together to be one. The color tone, such as, brown indicated love and warmth of the people in the community. In addition, the organization of factors found in the visual arts illustrated shapes and visual elements representing goodness of the people's way of life using the reed threads that were related to the content of the study. As a whole, the organization of factors could not only transmit the visual beauty, such as, content, goodness of culture, but also the cultural clue that transmitted goodness, now was in the stage of fading away, from one generation to the next.

In conclusion, this thesis had discovered something new in the visual arts. It was the mixed media painting using the reed threads creating an advanced art with its own cultural identity. It enabled the viewers to fully appreciate the value of art and reflected cultural clues of close ties, impression of the beauty of Isan people's way of life which were valued highly mentally, culturally and identically.

Keywords : Cultural, Community, Mixed Media Painting

บทนำ

ศิลปหัตถกรรมการถักทอของไทยมีมานานแต่โบราณ ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐานอย่างแน่ชัดว่าเริ่มทำกันมาตั้งแต่ยุคสมัยใด แต่มีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันถึงการนำมาหากินของชุมชนบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี ว่ามีร่องรอยอารยธรรมเก่าแก่ของโลก คือ ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ เครื่องปั้นดินเผา และเศษผ้าที่ติดอยู่กับภาโลสำริดของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ อายุ 2,400-3,500 ปี เมื่อนำมาตรวจสอบด้วยกล้องจุลทรรศน์พบว่า เป็นเศษผ้าที่ทำด้วยป่านหรือปอชนิดหนึ่ง ฝีมือน่าช่างหยาบ นอกจากนี้ยังค้นพบเศษผ้าที่แหล่งโบราณคดีที่ภาคอีสานอีกหลายแห่ง เช่น ที่บ้านนาดี อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี บ้านดอนกอก อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ที่พบเศษผ้าและแถบติดอยู่ในขวานเหล็กชนิดคมกว้าง จากหลักฐานดังกล่าวบ่งบอกว่าภาคอีสานมีวัฒนธรรมการถักทอราว 3,000 ปีมาแล้ว การทอผ้าเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองชนิดหนึ่ง ที่นิยมทำกันมาช้านานในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและบางจังหวัดในภาคกลางตั้งแต่อดีต มีจุดมุ่งหมายอยู่ 2 ประการคือ การทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และการทอผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม ยังไม่ได้ผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้า อย่างไรก็ตาม ผ้าของชาวอีสานจัดได้ว่าเป็นผ้าที่มีชื่อเสียงแต่ละท้องถิ่น แต่ละชาติพันธุ์ จะปรากฏเอกลักษณ์ของตนเอง ลวดลายของผ้ามีความวิจิตรประณีต บรรจงยกตัวอย่างเช่น ผ้าฝ้ายและผ้าไหมที่ทอเป็นลายมัดหมี่ กับผ้าที่ทอเป็นลายขิด เฉพาะลายขิดมีการคิดค้นและพัฒนาจำนวนไม่น้อยกว่า 100 ลายและสามารถนำไปสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ผ้าถุง เสื้อ โสร่ง ผ้าปู ผ้าเปียง หมอน ที่นอน ผ้าห่อคัมภีร์ เป็นต้น (ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2547 : 1)

ผ้าเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ของการดำรงชีวิตของมนุษย์ นอกจาก อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ในสังคมเกษตรจะมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว การทอผ้าของไทยมีมานานแต่โบราณ จากอดีตจนถึงปัจจุบันมนุษย์ได้พัฒนาการทอผ้าทั้งรูปแบบเทคนิค การย้อมสี และการออกแบบลวดลาย ดังปรากฏในจดหมายเหตุ

และพงศาวดารครั้งสมัยสุโขทัย อยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการทอผ้าตามกลุ่มชนต่าง ๆ ของไทย เช่น ข่า กระเส้า กระเลิง ส่วย เป็นต้น กลุ่มชนชาวไทยแต่ละกลุ่มมีสิ่งทอที่งดงาม มีเอกลักษณ์ในการคิดค้นรูปแบบและลวดลายที่แตกต่างกันไป ลักษณะพิเศษเหล่านี้เกิดจากพื้นฐานคติความเชื่อดั้งเดิมและสภาพแวดล้อมของแต่ละกลุ่มชนที่สืบสานต่อกันมา งานหัตถกรรมสิ่งทอของไทยจึงนับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีบทบาทสำคัญหลายประการ ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางภูมิปัญญาของกลุ่มชนที่ได้แก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสมเจาะลงตัว งานสิ่งทอของชนชาวไทยจึงมีเสน่ห์ควรค่าแก่การอนุรักษ์ยิ่ง ลวดลายสีสันทึ่ปรากฏอยู่บนผ้าทอแต่ละผืนนับได้ว่าเป็นงานศิลปะที่มีความประณีตละเอียดอ่อน เป็นมรดกอันล้ำค่าที่คนรุ่นหลังสมควรจะภาคภูมิใจและสืบสานความรู้เชื่อมต่อโยงไปสู่อนาคต เพื่อคนรุ่นลูกหลานจะได้รับการสืบทอดต่อ ๆ ไปในวันข้างหน้า (อัจฉรี จันทมูล, 2549 : 1)

การประกอบอาชีพเกษตรกรรมควบคู่กับงานหัตถกรรม กล่าวคือ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย บั่นหม้อ ตีเหล็ก ทอผ้า ทอเสื่อ และงานหัตถกรรมจักสานเครื่องใช้สอยในครัวเรือน เช่น กระบุง ตะกล้า กระดัง กระติบข้าว เป็นต้น ผลตอบแทนที่ได้จากการผลิต คือ ข้าว อาหาร ของใช้ เครื่องนุ่งห่ม หรือปัจจัยสี่ซึ่งเพียงพอสำหรับใช้ในครัวเรือน การประกอบอาชีพทั้งสองอย่างนี้ เป็นวิธีการผลิตที่ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติมาเกื้อหนุน ซึ่งได้อาศัยความรู้ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ของกลุ่มชนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น การทอเสื่อถือเป็นงานหัตถกรรมชนิดหนึ่งที่คลุกคลีกับคนในท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน โดยลวดลายส่วนใหญ่ในอดีตยังไม่นิยมใช้สีสันทึ่ที่ควร เนื่องจากจุดประสงค์ของการทอเสื่อดั้งเดิมเพื่อประโยชน์ใช้สอยในบ้านเรือนเท่านั้น ในการใช้ลวดลายสีสันทึ่ในเสื่อแต่ละผืนจึงมีการย้อมสีของเส้นกกบ้างในบางส่วน สลับกับเส้นกกที่ไม่ย้อมสีเลย หรือในเสื่อแต่ละผืน ไม่ได้ย้อมสีของเส้นกกเลยทั้งผืน สีที่ใช้ย้อมเส้นกกเป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีเหลืองได้จากขมิ้น สีแดงได้จากมูลครั้ง เป็นต้น การทอเสื่อใช้ผู้ทอ 2 คนช่วยกันทอ คนที่ 1 เรียกว่า ผู้ส่งกจะนั่งอยู่ข้างนอกโครงที่ทอเสื่อ ทำหน้าที่คอยสอดเส้นกก และคนที่ 2 เรียกว่า ผู้กระแทกฟืม

ทำหน้าที่จับพินพลิกคว่ำลงและหงายขึ้นให้ผู้ส่งกนกคอยสอดเส้นกนก และกระแทกพินทอเส้นกนกเข้ากันให้แน่น แล้วพันริมกันขอบเส้นกนกหลุด ซึ่งเรียกว่า “การตลบขอบ” หรือเรียกตามภาษาอีสานว่า “ไฟ” ปฏิบัติเช่นนี้ไปตลอดจนสำเร็จเป็นผืน ขั้นตอนการทอเสื่อจึงจำเป็นต้องมีผู้ทอร่วมกัน 2 คน ซึ่งแสดงถึงความสามัคคีของคนที่อยู่ภายในชุมชนเดียวกัน และการทอเสื่อถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกสืบทอดกันมาแต่ช้านานจวบจนถึงปัจจุบัน

จากเหตุผลดังกล่าวผู้สร้างสรรค์ได้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) แนวเรื่อง รอยวัฒนธรรมอีสาน เพื่อสะท้อนความรู้สึกในแง่สายใย ความผูกพัน ความสามัคคี ภายใต้กรอบวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นอีสาน โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติในท้องถิ่น คือ ต้นกก และเทคนิคกระบวนการดำเนินงานหัตถกรรมอีสาน เช่น กระบวนการทอเสื่อ ผสมผสานกับการสอด การสาน ของต้นกกสร้างเป็นรูปทรงแบบนามธรรม (Abstract) โดยกำหนดรูปทรงมาจากจินตนาการ ความรู้สึก ความประทับใจในสภาพแวดล้อมของอำเภอกุตุรง จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่ผู้สร้างสรรค์อาศัยอยู่ตั้งแต่วัยเยาว์ จากรูปทรงเดิมของเสื่อที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน ทั้งหมดถูกนำมาลดทอนรูปทรงเหลือเพียงสาระรูปทรงเป็นแบบนามธรรม (Abstract) ที่มีความหมายในด้านศิลปะสื่อสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบ่งบอกถึงรอยวัฒนธรรมอีสาน เพราะเสื่อที่ทอในแต่ละผืนจะไม่มีมีความหมายเพียงแค่เสื่อผืนหนึ่งเท่านั้น แต่ในเสื่อผืนนั้นยังหล่อหลอมไว้ด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาความสามารถ ความชำนาญของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

แนวความคิด

คุณค่าความดีงามของวัฒนธรรมอีสาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นที่มีความผูกพันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์งานด้านหัตถกรรมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในการดำเนินชีวิตและในการประกอบอาชีพโดยอาศัยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

งานด้านทัศนกรรมถือเป็นเรื่องทางภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทอเสื่อเป็นหนึ่งในงานทัศนกรรมที่คลุกคลีกับคนในท้องถิ่นมายาวนาน เส้นกกจากหนึ่งเส้นเล็ก ๆ ถูกถักทอรวมกันกลายเป็นผืนเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันที่มีความรักและความผูกพัน พี่พาทออาศัยซึ่งกันและกัน วิถีชีวิตดังกล่าวถูกหล่อหลอมด้วยกาลเวลามายาวนานก่อเกิดเป็นความงามของรอยวัฒนธรรมอีสาน โดยแสดงออกเป็นผลงานศิลปะจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) เทคนิคย้อมสี การถักทอ การผูกมัด การสอด การสาน ของเส้นกก และใช้กรรมวิธีของกระบวนการทอเสื่อ มาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะที่ให้ความรู้สึกทางสุนทรียศาสตร์

ความมุ่งหมายของการสร้างสรรค์

1. เพื่อศึกษากระบวนการทอเสื่อกก ซึ่งแสดงถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีสาน และเทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจากวัสดุธรรมชาติผ่านกระบวนการดำเนินงานทัศนกรรมอีสาน
2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่แสดงออกถึงรอยวัฒนธรรมอีสานผ่านทัศนธาตุต่าง ๆ ทางศิลปะเกิดเป็นผลงานศิลปะจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting)

ขอบเขตของการสร้างสรรค์

1. ขอบเขตของแนวเรื่อง (Theme) คุณค่าความดีงามของวัฒนธรรมอีสาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นที่มีความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ชาวบ้านรู้จักใช้ทรัพยากร ธรรมชาติในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์งานด้านทัศนกรรมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยอาศัยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การทอเสื่อเป็นหนึ่งในงานทัศนกรรมที่คลุกคลีกับคนในท้องถิ่นมายาวนาน เส้นกกจากหนึ่งเส้นเล็ก ๆ ถูกถักทอรวมกันกลายเป็นผืนเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น สะท้อนถึงการใช่วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ก่อเกิดคุณค่าความงามของรอยวัฒนธรรมอีสาน

2. ขอบเขตของรูปทรง (Form) กำหนดรูปทรงมาจากรูปทรงเดิมของเส้นทั้งหมดถูกนำมาตัดแปลงลดทอนรูปทรงเหลือเพียงสาระรูปทรงเป็นแบบนามธรรม (Abstract) ที่มีความหมายในด้านศิลปะ สื่อสะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยใช้ทัศนธาตุของเส้น และสี เป็นตัวกำหนดรูปทรง คือลักษณะของการใช้เส้นที่มีทั้งเส้นตั้งและเส้นนอนผสมผสานกันอยู่ในชิ้นงาน รวมถึงการนำเอาวัสดุจากธรรมชาติ คือ ต้นกก มาใช้เป็นวัสดุหลักของผลงาน เส้นกกมีการย้อมสีโทนน้ำตาลที่ให้ความรู้สึกถึงความอบอุ่น นอกจากนี้ยังกำหนดรูปทรงโดยการจัดองค์ประกอบของเส้นให้มีความหนา-บาง สลับกัน และการเว้นระยะห่างของเส้น เพื่อถ่ายทอดถึงช่วงกาลเวลาของวัฒนธรรมอีสาน

3. ขอบเขตของเทคนิคและกระบวนการ (Technique & Process) เป็นการสร้างสรรค์ศิลปะประเภท จิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) โดยใช้วัสดุต้นกกมาสอยออกเป็นเส้น ย้อมสี แล้วสร้างรูปทรงด้วยเทคนิคการถักทอ การผูกมัด การสอด การสาน การบีบพับของเส้นหรือการเว้นระยะของเส้นกกผ่านกระบวนการทอเส้น ลักษณะการเรียงตัวของเส้นกกที่แตกต่างกัน การทอซ้ำกันหลาย ๆ ครั้ง และการเว้นช่องว่างให้เห็นจังหวะของเส้น เพื่อแสดงความรู้สึกที่ตึงตางและความผูกพันของวัฒนธรรมอีสาน

วิธีดำเนินการสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการสร้างสรรค์ เป็นขั้นตอนหนึ่งซึ่งมีการกลั่นกรองเพื่อให้ได้บรรลุสู่เป้าหมาย โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ตรงในวัยเยาว์ของผู้สร้างสรรค์ และข้อมูลจากหนังสือ ผลงานศิลปะนิพนธ์ ผลงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง และเอกสารที่เกี่ยวกับ วัฒนธรรมการถักทอบนแผ่นดินอีสาน เอกลักษณ์การถักทอ ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ องค์ประกอบศิลป์ ศิลปะสื่อผสม (Mixed Media) และข้อมูลจากผลงานการสร้างสรรค์ของศิลปินที่มีอิทธิพลด้านแนวเรื่อง ด้านรูปทรง ด้านเทคนิค

วิธีการ เกี่ยวกับวัฒนธรรมอีสาน นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวความคิด รวบรวม รวบรวม รูปทรง รวมทั้งวัสดุและกลวิธี

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 การวิเคราะห์หาความชัดเจนของแนวเรื่อง จากแรงบันดาลใจใน ประสบการณ์ตรงของผู้สร้างสรรค์ วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีสานเป็นวิธีการดำเนิน ชีวิตในอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีความผูกพันระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติมาอย่างยาวนาน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตแบบสงบเรียบง่าย พึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน ภายใต้กรอบวัฒนธรรมอันดีงาม การถักทอของเส้นกกจากส่วนเล็ก ๆ จนกลายเป็นผืนเดียวกันอย่างแน่นแฟ้น และการทอเสื่อนั้นจำเป็นต้องมีสองคนช่วย กันทอจนเป็นผืน ซึ่งสะท้อนถึงการใช้ชีวิตของคนในท้องถิ่นเดียวกันที่มีความรัก ความสามัคคี และความผูกพัน ก่อเกิดคุณค่าความงามของวัฒนธรรมอีสาน

2.2 การวิเคราะห์เพื่อค้นหาหารูปทรงสัญลักษณ์ รูปทรงที่สร้างขึ้นเป็น แบบนามธรรม (Abstract) ถูกนำมาดัดแปลงลดทอนจากรูปทรงเดิมของเสื่อ จนเหลือ เพียงรูปทรงที่แสดงสาระความดีงามของวัฒนธรรมอีสาน โดยใช้ทัศนธาตุของเส้น และสี เป็นตัวกำหนดรูปทรง คือลักษณะของการใช้เส้นที่มีทั้งเส้นตั้ง เส้นนอนและ เส้นโค้งผสมผสานกันอยู่ในชิ้นงาน รวมถึงการนำเอาวัสดุจากธรรมชาติ คือ ต้นกก ย้อมสีโทนน้ำตาลมาใช้เป็นวัสดุหลักของผลงาน นอกจากนี้ยังกำหนดรูปทรงโดยการ จัดองค์ประกอบของเส้นให้มีความหนา-บาง สลับกัน และการเว้นระยะห่างของเส้น เพื่อถ่ายทอดถึงช่วงเวลาเวลาของวัฒนธรรมอีสาน

2.3 การวิเคราะห์เพื่อค้นหาเทคนิคและกลวิธี เพื่อตอบสนองแนว เรื่อง การกำหนดวัสดุในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) คือการใช้วัสดุจากธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น คือ ต้นกก นำมาสร้างสรรค์ เกิดเป็นผลงานด้านศิลปะผ่านกระบวนการงานด้านหัตถกรรมอีสาน โดยใช้เทคนิค การย้อมสี การถักทอ การสอด การสาน การบีบทับของเส้นหรือการเว้นระยะห่าง ของเส้นกกในผลงาน นอกจากนี้ผู้สร้างสรรค์ยังได้ทดลองด้านวัสดุ ด้านรูปทรง และ ด้านเทคนิคกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของผลงาน และผลงานมีความ สอดคล้องเหมาะสมกับแนวเรื่องให้ได้มากที่สุด

3. ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงาน

3.1 การจัดทำข้อมูลให้เป็นภาพร่าง โดยการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลจากสภาพแวดล้อม และข้อมูลจากเอกสาร มาวิเคราะห์หารูปทรง โดยคำนึงถึงแนวความคิด เพิ่มเติม แก้ไข เพื่อพร้อมที่จะนำไปขยายในการสร้างสรรค์ผลงานจริง การหาข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ในวัยเยาว์ที่มีความผูกพัน ซึมซับ ในรูปแบบของการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายของผู้คนในท้องถิ่น จึงนับว่าเป็นข้อมูลที่เป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้สร้างสรรค์เกิดจินตนาการสร้างสรรค์ผลงาน แล้วเริ่มร่างรูปทรงต่าง ๆ ลงบนกระดาษ ด้วยดินสอ โดยใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ เช่น การเลือกใช้สี เส้น รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว พื้นที่ว่าง หลักการสร้างดุลยภาพแบบสมมาตร และหลักความกลมกลืน แล้วระบายสีด้วยดินสอสีไม้ ให้ได้ภาพร่างที่สมบูรณ์สามารถตอบสนองแนวคิดได้

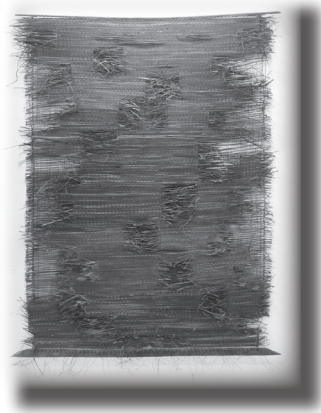
3.2 ขั้นตอนการขยายภาพร่าง นำเอาวัสดุจริงมาสร้างสรรค์ตามภาพที่ร่างไว้ โดยขณะที่สร้างสรรค์ผลงานมีการปรับเปลี่ยน แก้ไข ตัดทอน และปรับปรุงผลงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อหาความเหมาะสมของผลงานที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายมากที่สุด โดยการผสมผสานกระบวนการทอเสื่อและกระบวนการงานด้านหัตถกรรมท้องถิ่นอื่น ๆ เข้าด้วยกันเกิดเป็นผลงานศิลปะจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting)

3.3 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานจริง การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) มีกระบวนการที่เป็นขั้นตอนและได้กำหนดกระบวนการต่าง ๆ จากการกำหนดภาพร่างแล้วจึงนำเอาวัสดุต่าง ๆ ที่เตรียมไว้ เช่น ต้นกก วัสดุจากธรรมชาติ เหล่านี้นำมาประกอบกันตามอย่างกรรมวิธีที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอาทิเช่น การย้อมสี การถักทอ สอดสาน การแทรก กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับแนวทางตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการศึกษาค้นคว้าของผลงานให้มากที่สุด

ภาพประกอบ 1

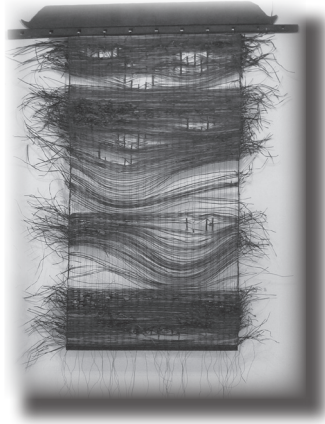
ชื่อภาพ รอยวัฒนธรรมอีสาน # 1

เทคนิค การฉีกทอ การผูกมัด การสาน การสอด
ขนาด 200 x 180 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 2

ชื่อภาพ รอยวัฒนธรรมอีสาน # 2

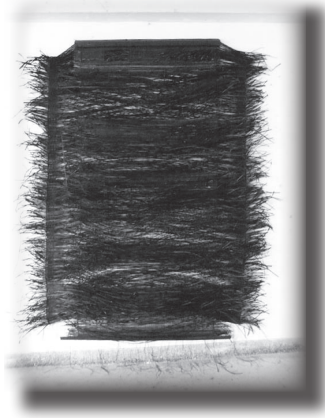
เทคนิค การฉีกทอ การผูกมัด การสาน การสอด
ขนาด 220 x 200 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 3

ชื่อภาพ รอยวัฒนธรรมอีสาน # 3

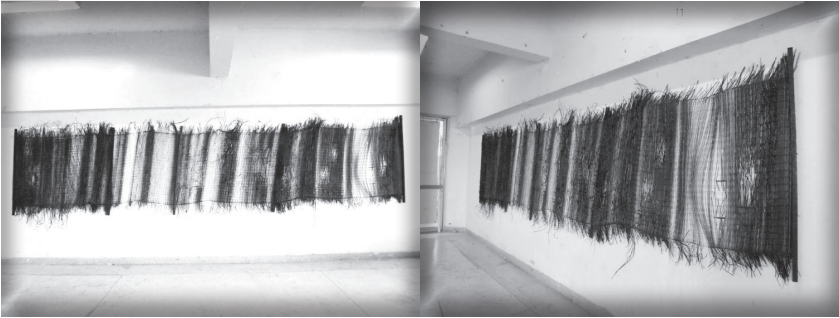
เทคนิค การถักทอ การผูกมัด การสาน การสอด
ขนาด 200 x 170 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 4

ชื่อภาพ รอยวัฒนธรรมอีสาน # 4

เทคนิค การถักทอ การผูกมัด การสาน การสอด
ขนาด 200 x 180 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 5

ชื่อภาพ รอยวัฒนธรรมอีสาน # 5

เทคนิค การฉีกทอ การผูกมัด การสาน การสอด

ขนาด 120 x 600 เซนติเมตร

4. ขั้นตอนการเผยแพร่ผลงาน

4.1 การเขียนเอกสารประกอบการสร้างสรรค์ การเขียนเอกสารประกอบการสร้างสรรค์ เพื่ออธิบายถึง ที่มา จุดมุ่งหมาย ขอบเขต และวิธีการ ตลอดจนผลสัมฤทธิ์อันเกิดจากการสร้างสรรค์ และเป็นหลักฐานทางวิชาการของหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม และเป็นเอกสารสำหรับผู้ศึกษาต่อไป

4.2 การเผยแพร่ผลงานในรูปแบบนิทรรศการ การเผยแพร่ผลงานในรูปแบบนิทรรศการในมหาวิทยาลัยมหาสารคาม หรือตีพิมพ์ผลงาน ลักษณะบทความในวารสารวิชาการระดับชาติ

สรุปผลการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์ แนวเรื่อง รอยวัฒนธรรมอีสาน แสดงออกเป็นผลงานศิลปะจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) ผู้สร้างสรรค์ได้มุ่งแสดงออกถึง ความงามของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นที่มีชีวิตความ

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๔

เป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ท่ามกลางความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ชาวบ้านรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์งานด้านหัตถกรรมให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในการดำเนินชีวิตและในการประกอบอาชีพโดยอาศัยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น งานด้านหัตถกรรมถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เส้นใยจากต้นกกหนึ่งเส้นเล็ก ๆ ถูกถักทอรวมกันเป็นผืนเดียว เปรียบเสมือนวิถีชีวิตของคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันที่มีความรักและความผูกพัน พี่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วิถีชีวิตดังกล่าวถูกหล่อหลอมด้วยกาลเวลามาอย่างยาวนานก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม ดังนั้นในการสร้างสรรค์ผลงานจึงได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง วัฒนธรรมการถักทอบนแผ่นดินอีสาน เอกลักษณะการถักทอ สีเส้นและลวดลายการถักทอ ทฤษฎีทางสุนทรียศาสตร์ องค์ประกอบศิลป์ ศิลปะสื่อผสม (Mixed Media) และอิทธิพลจากผลงานศิลปกรรม เพื่อทำการวิเคราะห์ด้านแนวเรื่อง การทดลองสร้างสรรค์ทั้งด้านรูปทรง และด้านวัสดุ โดยความหมายของวัสดุที่ไม่ได้ให้ความหมายของวัสดุใหม่ ดัง เกษม ก้อนทอง ได้กล่าวว่า ให้เห็นถึงร่องรอยของการใช้งานอันยาวนาน ซึ่งสามารถแปรเปลี่ยนคุณค่าของวัสดุ จากวัสดุที่มีประโยชน์ในการใช้งานเพียงอย่างเดียว ให้กลายเป็นวัสดุทางวัฒนธรรมที่เต็มเปี่ยมไปด้วยชีวิตและคุณค่าทางความรู้สึก โดยวัสดุและเทคนิควิธีการนั้นเปรียบได้กับการหล่อหลอมไว้ด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาความสามารถ ความชำนาญของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นตามกาลเวลา

อภิปรายผล

ในการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ผู้สร้างสรรค์ได้มีการสร้างสรรค์ผลงานตามกระบวนการอย่างต่อเนื่อง จากการวิเคราะห์ผลงานเป็นระยะ ๆ จนเกิดพัฒนาการตามลำดับ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ข้อค้นพบใหม่ในการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์

1. ความรู้สึกที่บริสุทธิ์ ความผูกพัน ความประทับใจในความงามของวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งถือเป็นสิ่งมีคุณค่าทางจิตใจและประวัติศาสตร์ทาง

วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ที่สามารถนำมาใช้กลมกลืนจิตใจให้เกิดความ สุข ความอบอุ่น สายใยสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นเดียวกัน แสดงออกผ่านกระบวนการ งานด้านหัตถกรรมการทอเสื่อ และเทคนิควิธีการผสมผสานของกระบวนการทาง หัตถกรรมอื่น ๆ รวมกัน ถ่ายทอดความงามด้านทัศนศิลป์ผ่านทัศนธาตุของเส้น และสี ที่ไม่เพียงเป็นการถ่ายทอดสาระความดีงามของวัฒนธรรม แต่รอยวัฒนธรรมคือการ ถ่ายทอดความดีงามจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งปัจจุบันกำลังเลือนหายไป

2. เส้น ผู้สร้างสรรค์เลือกใช้เส้นที่ได้จากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นเป็นหลัก คือ เส้นกก ลักษณะของเส้นมีทั้งเส้นตั้ง เส้นนอน และเส้นโค้ง ผสมผสานกันอยู่ใน ชิ้นงาน รวมถึงการแสดงออกของเส้นที่มีจังหวะของเส้นที่ขาดหาย และเส้นที่หนา ทึบ แต่ละเส้นสื่อความหมายของช่วงเวลาการดำเนินวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่มีมา อย่างยาวนาน และถูกผันแปรปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา เกิดมิติทางสังคมที่ดีงาม

3. สี ในผลงานวิทยานิพนธ์ชุดนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้เลือกใช้สีโทนน้ำตาล ซึ่งเป็นสีที่มีลักษณะคล้ายสีของดินอีสาน เพื่อแสดงออกถึงความเป็นพื้นถิ่นอีสาน และ สีโทนน้ำตาลยังเป็นสีที่แสดงออกถึงความรัก ความอบอุ่น ของคนในท้องถิ่น

4. วัสดุ ในผลงานก่อนวิทยานิพนธ์และผลงานวิทยานิพนธ์ผู้สร้างสรรค์ นำวัสดุจากธรรมชาติท้องถิ่นอีสาน มาถ่ายทอดแสดงออกถึงร่องรอยของวัฒนธรรม อีสาน โดยนำวัสดุท้องถิ่น คือ ต้นกกมาสร้างสรรค์เป็นผลงานด้านศิลปะชั้นสูงที่มี อัตลักษณ์เฉพาะตน สามารถสื่อให้ผู้ชมผลงานเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปะ และสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยทางวัฒนธรรมที่มีความผูกพัน ความประทับใจใน ความงามของวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งถือเป็นสิ่งมีคุณค่าทางจิตใจและถือเป็น ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

5. เทคนิควิธีการ ผู้สร้างสรรค์ได้นำส่วนประกอบทางรูป คือ เส้น น้ำหนัก ที่ว่าง สี ลักษณะพื้นผิว และส่วนประกอบทางวัสดุ คือ วัสดุจากธรรมชาติ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผสมผสานกับกระบวนการงานด้านหัตถกรรมท้องถิ่น โดยนำเอา กระบวนการงานหัตถกรรมการทอเสื่อมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน การนำเส้นกก มาทอเข้าด้วยกันทั้งผืน เป็นการถักทอโดยสร้างรูปทรงใหม่ มีการสร้างช่องว่างที่

ขาดหายไปด้วยการทดลอง และการกำหนดเส้นให้มีการเคลื่อนไหว บางช่วงมีการกดทับของเส้นให้แน่น บางช่วงดึงเส้นให้โผล่ขึ้นมาจากผลงาน และการสอดแทรกของผลงานให้เกิดมิติ เพื่อถ่ายทอดให้เห็นช่วงเวลาของวิถีชีวิตที่มีสาระเกิดเป็นรอยวัฒนธรรมอีสาน

ข้อเสนอแนะ

จากการสร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์ แนวเรื่อง รอยวัฒนธรรมอีสาน ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวเรื่อง รูปทรง และเทคนิควิธีการของผลงานตนเองในทุกกระบวนการอย่างถี่ถ้วน จนสามารถเกิดเป็นผลงานจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) ที่มีลักษณะเฉพาะตน สามารถสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกตามความมุ่งหมายที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการถ่ายทอด และสามารถเป็นแนวทางความรู้สำหรับผู้ที่มีความสนใจในการสร้างสรรค์ผลงานประเภทจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) รูปแบบนามธรรม (Abstract) หรือในแนวเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นอีสาน หรือการใช้เทคนิค และวิธีการประเภทเดียวกัน และนอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานที่ควรพิจารณาในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การเริ่มต้นสร้างสรรค์ผลงานควรมีการเข้าถึงข้อมูลอย่างลึกซึ้งพิจารณาในภาพรวมของความเป็นตัวตนของผู้สร้างสรรค์ให้ดีก่อนจะตัดสินใจว่าจะทำงานรูปแบบใด รวมถึงการกำหนดแนวความคิดให้ชัดเจน การศึกษาสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่เราศึกษาตามความเป็นจริง กับความรู้สึกภายในของผู้สร้างสรรค์ และทำภาพร่างก่อนปฏิบัติงานจริงทุกครั้ง นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงการมีความลุ่มลึกในส่วนสำคัญของกระบวนการสร้างสรรค์ในทุก ๆ ส่วน เช่น การกำหนดแนวเรื่อง รูปทรง เทคนิคกระบวนการ และวิธีการในการสร้างสรรค์ผลงาน

2. การใช้วัสดุในผลงาน ต้องเข้าใจความหมายของตัววัสดุก่อน และไม่ต้องให้ความหมายใหม่กับวัสดุ เพราะในตัววัสดุเองมีความหมายอยู่แล้ว ถ้าเราให้ความ

หมายใหม่กับวัสดุ ผลปรากฏที่ได้้อาจยากต่อการเข้าถึงผลงานตามความมุ่งหมายที่ต้องการถ่ายทอดก็ได้ เนื่องจากการรับรู้และเข้าใจในสิ่งที่พบเห็นของแต่ละบุคคลนั้นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

3. ในการเลือกใช้เทคนิค จะต้องมีความสอดคล้องกับแนวเรื่องที่ต้องการสร้างสรรค์และผู้สร้างสรรค์ควรหมั่นทดลองหาเทคนิคในการสร้างสรรค์ผลงานอยู่เสมอ จะทำให้เกิดพัฒนาการ ได้มาซึ่งทักษะกระบวนการค้นพบสิ่งใหม่ และความ เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนในที่สุด

จากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจิตรกรรมสื่อผสม (Mixed Media Painting) แนวเรื่อง รอยวัฒนธรรมอีสาน นี้ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษา ค้นคว้า ปรับปรุง ในแต่ละช่วงระยะเวลาของการสร้างสรรค์เพื่อให้ได้ผลงานตรงตามความมุ่งหมายมากที่สุด ในการสร้างสรรค์ได้ใช้รูปแบบนามธรรม (Abstract) เทคนิคเส้นใยจากวัสดุธรรมชาติ คือ ต้นกก จนเกิดเป็นผลงานทัศนศิลป์ โดยการย่อนี้กถึงความประทับใจ ในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นอีสาน สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าความงามของวัฒนธรรมอีสาน วิถีชีวิตของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ถูกหล่อหลอมรวมกันด้วยกาลเวลาก่อเกิดเป็นสาระความดีงามของวัฒนธรรมอีสานที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นผลงานการสร้างสรรค์ทางด้านความคิดสร้างสรรค์ และจากประสบการณ์ที่ผู้สร้างสรรค์ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากคณะกรรมการอาจารย์ที่ปรึกษา จนตรงตามความมุ่งหมายของการสร้างสรรค์ผลงานมากที่สุด กระนั้นการสร้างสรรค์ผลงานยังต้องมีการค้นหา แก้ไข และปรับปรุง เพื่อนำไปสู่การ พัฒนาในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอยู่ตลอดเวลา

เอกสารอ้างอิง

- เกษม ก้อนทอง. 2549. **ศิลปะสื่อประสม**. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ.
- ชลุด นิมเสมอ. 2544. **องค์ประกอบศิลป์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2547. **ผ้าไหมอีสาน ความอลังการของแพรวพรรณ**. ขอนแก่น : ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- พิทักษ์ น้อยวังคลัง. 2544. **การวิจัยทางทัศนศิลป์**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. 2546. **สุนทรียศาสตร์ในงานทัศนศิลป์**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงสา. 2549. **ลวดลายและการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาต่อการจัดการผ้าทอพื้นบ้านที่ส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองแก่ชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าลายสร้อยดอกหมากในจังหวัดมหาสารคาม**. มหาสารคาม : กองส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.